

พิธีกรรมฟ้อนผีมด : การสื่อสารระหว่างมิติในมุมมองคติชนวิทยา

Fon Phi Mod Ritual of Ban Dok Bua : The Interdimensional Communication in Folklore Perspective

ณัฐภัทร์ สุรินรวงศ์¹ และ บาร์เน่ บุญสง²
Nuttapat Surinwong and Baranee Boonsong

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้นำเสนอการศึกษาพิธีกรรมฟ้อนผีมด บ้านดอกบัว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบและคุณลักษณะของการสื่อสารระหว่างมิติในมุมมองทางคติชนวิทยา ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ทฤษฎีการสื่อสารและทฤษฎีคติชนวิทยา 3 มิติ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทำงานภาคสนาม ณ จังหวัดลำปางตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2558 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมฟ้อนผีมดบ้านดอกบัวมีองค์ประกอบ 4 ข้อ สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล ประกอบด้วย 1) ผู้ส่งสาร (sender) 2) สาร (message) 3) ช่อง (channel) และ 4) ผู้รับสาร (receiver) อีกทั้งพบว่าพิธีกรรมฟ้อนผีมดบ้านดอกบัวสอดคล้องกับทฤษฎีคติชนวิทยา 3 มิติในส่วนของมิติเหนือโลก

คำสำคัญ: พิธีกรรมฟ้อนผีมด / การสื่อสารระหว่างมิติ / มิติเหนือโลก / คติชนวิทยา

Abstract

This article proposes Fon Phi Mod ritual of Ban Dok Bua. The objective of the study is to analyze the elements and characteristics of interdimensional communication of Fon Phi Mod ritual in folklore perspective. Berlo's SMCR Model of Communication and theory of Three Dimensions of Folklore were employed in this study. The data was collected from fieldwork at Lampang Province from May 2015 to April 2016. It was found that Fon Phi Mod ritual of Ban Dok Bua consisted of the 4 elements mentioned in Berlo's model. These 4 elements were 1) sender (Phi Mod) 2) message 3) channel (Maa Khi) and 4) receiver. It has been found also that this ritual conformed with theory of Three Dimensions of Folklore in the part of metaphysical dimension.

Keywords : Fon Phi Mod Ritual / interdimensional communication / metaphysical dimension / Folklore

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาคติชนวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาคติชนวิทยา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

บทนำ

“ผีมด” จัดอยู่ในประเภทผีบรรพบุรุษที่ชาวล้านนาเรียกว่า “ผีปู่ย่า” ผีมดไม่ได้มีการนับถือกันโดยทั่วไปจะนับถือกันแต่เพียงเฉพาะตระกูลเท่านั้น จากการศึกษาของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ พบว่า การนับถือผีมดเป็นบรรพบุรุษจะพบอยู่เพียงบางจังหวัดในภาคเหนือเท่านั้น ส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่เฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555 : 131) กลุ่มตระกูลที่นับถือผีมดหลาย ๆ ตระกูล มักเป็นคนที่อาศัยอยู่ในเมืองและมีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครองดังที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ เสนอว่า คนในเมืองที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้านายและขุนนาง จะมีการนับถือผีปู่ย่าที่ประกอบพิธีกรรมอันซับซ้อน เรียกว่า ผีมดบ้าง ผีเม็งบ้าง และการผสมผสานระหว่างผีปู่ย่าทั้งสองประเภท เรียกว่า ผีมดขอนแก่น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555 : 131) จากข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นว่า ผีมดนั้นมีลักษณะที่แตกต่างจากผีปู่ย่าธรรมดาสองประการ คือ ประการที่หนึ่ง ผีมดเป็นผีปู่ย่าของคนในเมืองที่สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นปกครอง และประการที่สอง พิธีกรรมของผีมดมีความซับซ้อนกว่าผีปู่ย่าธรรมดา โดยแต่ละตระกูลจะมีการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ผีของตนในรูปแบบหนึ่งๆ เรียกว่า “พิธีกรรมพ่อนผีมด” โดยมีหัวใจสำคัญของพิธีกรรมอยู่ที่การเชิญ ผีปู่ย่าของตนมาเข้าทรงคนในตระกูล เพื่อให้ผีปู่ย่าผ่านร่างทรงได้ประกอบพิธีกรรมตามแบบแผนและสื่อสารกับลูกหลานในตระกูล

สำหรับข้อมูลพิธีกรรมพ่อนผีมดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพิธีกรรมพ่อนผีของกลุ่มตระกูลผีมดบ้านดอกบัว ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มูลเหตุจูงใจที่ทำให้ผู้วิจัยเลือกเมืองลำปางและพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัวมี 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ขนบจารีตและแบบแผนของพิธีกรรมพ่อนผีเมืองลำปาง แม้ว่าพิธีกรรมพ่อนผีจะพบมากในแถบจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย แต่ในพื้นที่เขตเมืองลำปาง ยังคงขนบจารีตของการนับถือผี ตลอดจนถึงพิธีกรรมที่เป็นแบบแผนชัดเจนกว่าพื้นที่อื่น ๆ ดังที่ เรียรชาย อักษรดิษฐ์ สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่จังหวัดอื่นมีลักษณะของการนับถือเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะของการนับถือผีที่ลดลง รวมไปถึงไม่มีการพ่อนผีคงเหลือเพียงแค่การบวงสรวง แต่ลำปางยังคงจัดอย่างกว้างขวางและคงความเป็นแบบแผน (เรียรชาย อักษรดิษฐ์, 2552 : 30-31) สาเหตุ

ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าพิธีกรรมพ่อนผีเมืองลำปางได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นปกครองอย่างมาก พบว่า ในสมัยเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตย์ (เจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้ายของเมืองลำปาง) ได้ทรงสนับสนุนประเพณีเลี้ยงและพ่อนผีบรรพบุรุษโดยสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการช่วยจัดงานและหากมีโอกาสเจ้าบุญวาทย์จะไปร่วมงานด้วยเสมอ ดังข้อมูลที่หนังสืออนุสรณ์ในการสถาปนากิจศพ เจ้าแม่ดวงตา ณ ลำปาง บันทึกไว้ว่า

ในสมัยอดีตบ้านไหนถึงประเพณีพ่อนผีจะต้องนำความไปทูลเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตย์ให้ทรงทราบ เมื่อทรงทราบแล้วจะประทานเงินส่วนองค์ไปช่วยงานเสมอ ๆ หากมีโอกาสเจ้าหลวงก็จะเดินทางไปร่วมงานด้วย เช่น ผาม (ปะรำพิธี) ผีมดตระกูลไชยชนะ บ้านหัวเวียง เป็นต้น หากไปไม่ได้ก็จะให้เจ้านายบุตรหลานเป็นตัวแทนไป...

(ณ ลำปางวารานุสรณ์, 2559 : 62)

ประการที่สอง การเข้าถึงพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้าน

ดอกบัว จากการที่ตัวผู้วิจัย³ เองนั้นเกิดและเติบโตในสังคมวัฒนธรรมเมืองลำปาง อีกทั้งยังเป็นหนึ่งในสมาชิกของกลุ่มตระกูลที่นับถือผีมดบ้านดอกบัว ทำให้มีความใกล้ชิดกับพิธีกรรมในฐานะการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม การเป็นคนในสังคมวัฒนธรรมเดียวกันทำให้ตระหนักดีว่า คติความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีมดมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละตระกูล โดยแต่ละตระกูลจะมีแบบแผนในการประกอบพิธีกรรมของตนเอง ความรู้และความเข้าใจในพิธีกรรมเชิงลึกจึงเป็นเรื่องเฉพาะทาง ดังคำกล่าวภาษาท้องถิ่นที่ว่า “ผีไม่ผีมัน” ซึ่งหมายถึง การนับถือผีของแต่ละตระกูลเป็นเรื่องเฉพาะ คนนอกตระกูลไม่อาจก้าวข้ามได้ ดังนั้นการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกในพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัวได้ สาเหตุสำคัญมาจากการเป็นสมาชิกในตระกูล ทำให้ได้รับความไว้วางใจและอนุเคราะห์ในการศึกษาเชิงคุณภาพเป็นอย่างดี

จากเหตุผลสองประการดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลและทำการศึกษาได้อย่างลุ่มลึก โดยผู้วิจัยใช้ทั้งมุมมองของคนในที่เห็นข้อมูลเชิงลึกและรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ในขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ใช้มุมมองคนนอกจากทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โลกับแนวคิดการสื่อสารระหว่างมิติ ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้งานวิจัยนี้เป็นมีหลักในการวิเคราะห์อย่างเป็นวิชาการ

ในพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัว คนในตระกูลเชื่อมโยงถึงผีปู่ย่าของตนผ่านพิธีกรรม เริ่มจากการเชิญผีปู่ย่ามาเข้าทรง เพื่อให้ผีปู่ย่าพ่อน้ำตามจังหวัดนครศรี ดำเนินพิธีกรรมและการละเล่นตามแบบแผน ระหว่างนั้นลูกหลานจะเป็นทั้งผู้ชมและเข้ามาขอให้ผีปู่ย่าช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ และเมื่อสิ้นสุดพิธีกรรมลูกหลานก็จะส่งผีปู่ย่าของตนกลับพิธีกรรมจึงเป็นดั่งการสื่อสารระหว่างมิติที่มีองค์ประกอบและคุณลักษณะเฉพาะเชื่อมโยงถึงมิติเหนือโลก

โจเซฟ แคมพ์เบลล์ กล่าวว่า พิธีกรรมที่มีประสิทธิผลจะก่อให้เกิดการยกระดับจิต โดยพิธีกรรมจะนำทางจิตของมนุษย์ให้ออกจากโลกที่ดำรงอยู่สู่มิติที่เหนือกว่าและเมื่อพิธีกรรมสิ้นสุดลงจิตจะถูกพากลับคืนมาสู่โลกที่ดำรงอยู่ดังเดิม พิธีกรรมสื่อความจริงที่อยู่ภายใน การประกอบพิธีกรรมจึงมีความหมายต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ในฐานะเครื่องนำทางไปสู่มิติเหนือโลก องค์ประกอบของพิธีกรรมล้วนมีความหมาย ไม่ว่าจะเป็นบทสวด เพลง ดนตรี หรือการรำรำ ล้วนเป็นสิ่งกระตุ้นพลังอำนาจเร้นลับของพิธี หากขาดองค์ประกอบใดหรือละเลยความเคร่งครัดที่สืบทอดกันมาไปแล้ว พลังอำนาจนั้นที่เชื่อมโยงสู่เบื้องบนก็จะไม่สามารถส่งไปถึงได้และเสื่อมคลายลงไปตามกาลเวลา (บารนี บุญทรง, 2552 : 138,141)

แม้ว่าพิธีกรรมพ่อนผีทางภาคเหนือจะมีผู้สนใจศึกษามาแล้วบ้าง ไม่ว่าจะเป็น ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527) ศิริลักษณ์ สุภากุล (2537) มาณพ มานะแซม (2541,2554) เอกสิทธิ์ ไชยปิ่น (2546) กนกกรชต์ เก้าศิริ (2549) มาลา คำจันทร์ (2551) เรียรชาย อักษรดิษฐ์ (2552) ณัฐภัทร์ สุรินทร์วงศ์ (2552) ชิกษารุ ทานาเบ (2553) และอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) ผู้วิจัยพบว่า ตั้งแต่ปีพ.ศ.2527 เป็นต้นมาจนถึง พ.ศ.2559 ระยะเวลากว่า 30 ปีที่ผ่านมา พิธีกรรมพ่อนผีเป็นการศึกษาในทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาในประเด็นที่สนใจศึกษาแตกต่างกันไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาพิธีกรรมพ่อนผีมดในประเด็นของการสื่อสารระหว่างมิติในมุมมองคติชนวิทยา โดยข้อมูลในการวิจัยได้มาจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีกรณีศึกษาเป็นกลุ่มตระกูลผีมดบ้านดอกบัว ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครลำปาง อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาองค์ประกอบและคุณลักษณะของการสื่อสารระหว่างมิติในพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัว

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการทำงานภาคสนาม พื้นที่ในการเก็บข้อมูลพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัว คือ บ้านเลขที่ 16 ถนนสุชาติดา ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ผู้วิจัยรวบรวมเรื่องเล่าและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ยังใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมทั้งศึกษาเอกสาร สื่อสื่อดิจิทัลที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้านี้ ผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่พิธีกรรมโดยสะดวก เนื่องจากการเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในกลุ่มตระกูล ผีมดบ้านดอกบัว จึงทำให้ได้รับความไว้วางใจในการเก็บข้อมูล ในวันและเวลาประกอบพิธีกรรมผู้วิจัยได้รับการอนุญาตให้บันทึกภาพนิ่งและวิดีโอตลอดพิธีกรรม ทำให้นอกจากสามารถสังเกตการเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมได้ด้วยตนเองแล้ว ยังสามารถมองเห็นผ่านรวมของพิธีกรรมได้ในช่วงเวลาและมุมมองที่ต่างกัน ผ่านภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว ข้อมูลส่วนใดที่ต้องการขยายความเพิ่มก็สามารถสอบถามผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อให้เกิดความกระจ่างได้ในทันที การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมนี้เองทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบและคุณลักษณะของการสื่อสารระหว่างมิติในพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัวได้อย่างชัดเจน

การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาค้นคว้านี้ผู้วิจัยศึกษาองค์ประกอบของการสื่อสารระหว่างมิติในพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัวตามทฤษฎีของเบอร์โล (Berlo's Model) ซึ่งกล่าวว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการเชื่อมต่อองค์ประกอบทั้ง 4 คือ ผู้ส่งสาร (Sender) เนื้อหาสาร (Message) ช่องทางการสื่อสาร/ตัวสื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ในสูตร S-M-C-R หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไปการสื่อสารก็จะไม่เกิดขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2556 : 168)

เมื่อเทียบเคียงองค์ประกอบของการสื่อสารของเบอร์โลกับการสื่อสารระหว่างมิติพบว่า การสื่อสารระหว่างมิติมีองค์ประกอบพื้นฐานเหมือนกัน โดยพิธีกรรมพ่อนผีเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้องค์ประกอบของการสื่อสารระหว่างมิติทั้งหมดเชื่อมโยงกันอย่างเป็นกระบวนการซึ่งแต่ละองค์

ประกอบมีคุณลักษณะเฉพาะที่สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยทฤษฎีจิตวิทยา 3 มิติ

ทฤษฎีจิตวิทยา 3 มิตินั้นเป็นความรู้และประสบการณ์ทางจิตวิทยาและศาสนธรรมที่สั่งสมมาอย่างยาวนานของ กิงแก้ว อัดถากร นำมาถ่ายทอดในการเรียนการสอนจิตวิทยา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จิตวิทยา 3 มิติ ประกอบด้วย มิติแห่งปัจเจกบุคคล มิติแห่งสังคมวัฒนธรรมและมิติเหนือโลก

มิติแห่งปัจเจกบุคคล เป็นการศึกษาข้อมูลเพื่อให้เกิดความเข้าใจมนุษย์แต่ละคนตามเนื้อหาจิตวิทยาที่เก็บรวบรวมมา เพื่อทำความเข้าใจองค์ประกอบทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจ โดยเป็นการมองเชิงจิตวิทยาและจิตวิเคราะห์ ทั้งในแง่ของพฤติกรรมทั่วไปและเงื่อนไขของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ส่วน มิติแห่งสังคมวัฒนธรรม เป็นการศึกษาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจจิตวิทยาและประเพณีที่เป็นองค์ประกอบของสังคม ที่มีส่วนขัดเกลาและหล่อหลอมบุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

มิติเหนือโลก เป็นเรื่องราวของ พระมหาเทพ เทพเจ้า เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏอยู่ในศาสนาฮินดูและความเชื่อของกลุ่มชน ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบที่หลากหลาย โดยเฉพาะบทบาทของพระมหาเทพ เทพเจ้า เทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแต่ละวัฒนธรรมที่มีต่อสรรพสิ่งในจักรวาล การวางกฎเกณฑ์ ธรรมเนียมปฏิบัติ การให้คุณและให้โทษเมื่อมนุษย์ไม่ปฏิบัติตาม แนวทางในการทำความเข้าใจและปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักธรรม รวมไปถึงการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสัจธรรมสูงสุด

โดยสรุป การศึกษาในมิติเหนือโลกเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจความหมายและคุณค่าของข้อมูลจิตวิทยาที่แทงทะลุมิติที่หนึ่งและมิติที่สองไม่ว่าจะในวัฒนธรรมหลวงหรือวัฒนธรรมย่อย โดยไม่ดูแคลนว่าบรรพบุรุษของกลุ่มชนนั้น ๆ หลงงมกันไปในเรื่องที่เราไม่เข้าใจ ทั้งนี้ยังสะท้อนให้เห็นรากของตนเองและผู้อื่น เป็นความเข้าใจมนุษย์ในองค์รวม

นิยามศัพท์

1. แก้วผี หมายถึง หญิงอาวุโสผู้ดูแลหอผีประจำตระกูล มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรม เป็นหัวหน้ากลุ่มตระกูลที่นับถือผีเดียวกัน

2. กำลังแก้ว หมายถึง หัวหน้าของฝ่ายชาย เป็นผู้ชำนาญในพิธีกรรมที่สุดในตระกูล

3. กำลัง หมายถึง ฝ่ายชายในตระกูลทุกคนมีบทบาทหน้าที่นี้ได้ตามความสมัครใจ และเรียนรู้ที่จะเป็นผู้ชำนาญในพิธีกรรม เช่น การเป็นลูกคู่ในการละเล่นกับผีปู่ย่าและเป็นแรงงานในช่วงเวลาประกอบพิธีกรรมพ่อนผี เช่น สร้างปะรำพิธี จัดเตรียมสถานที่ เครื่องประกอบพิธีกรรม เป็นต้น

4. ม้าขี่ หมายถึง ร่างทรงของผีปู่ย่าโดยมากจะเป็นเพศหญิงในกลุ่มตระกูล เป็นผู้ถูกเลือกโดยผีปู่ย่า ร่างทรงในตระกูลจะมีครบตามจำนวนผีปู่ย่าแต่ในกรณีที่ร่างทรงมีน้อย ม้าขี่หนึ่งคนอาจเป็นร่างทรงให้ผีปู่ย่าได้มากกว่าหนึ่งองค์

5. ความ หมายถึง คนในกลุ่มตระกูล มีหน้าที่ปรนนิบัติผีปู่ย่าในขณะที่เข้าทรง

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า พิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัวมีองค์ประกอบของการสื่อสารระหว่างมิติ 4 องค์ประกอบคือ 1.ผีมดบ้านดอกบัว (ผู้ส่งสาร) 2. สารในพิธีกรรมพ่อนผีมด (สาร) 3.ม้าขี่ของผีมดบ้านดอกบัว (ช่องทางในการสื่อสาร) และ 4.คนในตระกูลผีมดบ้านดอกบัว (ผู้รับสาร) ทั้งนี้อองค์ประกอบในการสื่อสารระหว่างมิติทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีคุณลักษณะเฉพาะของพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัวดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

องค์ประกอบที่ 1 ผีมดบ้านดอกบัว

เมื่อกกล่าวถึงองค์ประกอบของการสื่อสารทั่วไป ผู้ส่งสาร (Sender) เป็นองค์ประกอบหนึ่งในกระบวนการสื่อสาร หากขาดผู้ส่งสารกระบวนการสื่อสารจะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นผู้ส่งสารจึงมีความสำคัญในฐานะของผู้เริ่มต้นกระบวนการสื่อสาร จากการศึกษพบว่า ผู้ส่งสารในองค์ประกอบของการสื่อสารระหว่างมิติจากกรณีศึกษาครั้งนี้ คือ ผีมดบ้านดอกบัว

ผีมดบ้านดอกบัวเป็นชื่อกลุ่มผีปู่ย่าจำนวน 12 องค์ของกลุ่มตระกูลที่นับถือผีมดร่วมกันตระกูลหนึ่งในเขตเมืองลำปาง คนในตระกูลเชื่อว่าผีมดเป็นผีปู่ย่าของตระกูล แต่กว่าจะมาเป็นผู้ปู่ย่าของตระกูลได้นั้นวิญญาณของบรรพบุรุษต้องบำเพ็ญตนเป็นระยะเวลายาวนานกว่าร้อยปี จึงสามารถกลับมาหาลูกหลานในตระกูลได้ ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์เคย

กล่าวไว้ว่า “ผีปู้ย่าเจ้านายนั้นเป็นบรรพบุรุษของต้นตระกูลที่ ล่วงลับไปแล้วและท่านทั้งหลายได้บำเพ็ญบุญ จำศีล ภาวนา มาเป็นเวลานานเป็นร้อย ๆ ปีกว่าจะกลับมาหาลูกหลาน ได้” (นางสาว ป. สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤศจิกายน 2558)

จากการศึกษาพบว่า ในการสื่อสารระหว่างมิติ ผีผด บ้านดอกบัวเป็นผู้ส่งสารที่มีคุณลักษณะสำคัญ 7 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เป็นผีปู้ย่าของตระกูล ผีผดบ้าน ดอกบัวมีจำนวน 12 องค์ ทั้งหมดมีชื่อเรียกขานทุกองค์ ดัง ที่กำลังเก็บให้ข้อมูลว่า

ผีผดหรือที่มักเรียกกันว่าผีปู้ย่า หรือ เจ้าปู้ย่าย่า ของบ้านดอกบัวนี้ ได้มาอยู่รวมกัน โดยเจ้าอาฮัก เจ้า หมื่นหัวศึก เจ้าหมื่นกอนแก้วมาด้วยกันสามองค์ เจ้า ตนหลวง เจ้าแสนฟ้าฮ้าย เจ้าแสนพรหมลือสามองค์นี้ มาด้วยกัน เจ้าเสดถิ เจ้าหาญเลียบโลก เจ้าหาญก้อง แก้วมาด้วยกัน เจ้าบัวซึ่งซ่อง เจ้าสาวเนื้ออ่อน เจ้า สาวเลาเคิงมาด้วยกันมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ โดย ท่านได้เคารพนับถือกันตามศักดิ์และอาวุโส เจ้าสาว ห่าแก้ว เจ้าสาวยวงคำ เจ้าหาญเลียบโลกนำมาอยู่ด้วย ส่วนเจ้าน้อย เจ้าอาฮักรับมาอยู่ด้วย

(กำลังเก็บ.สัมภาษณ์วันที่ 18 ธันวาคม 2558)

ผีผดบ้านดอกบัว 12 องค์นี้แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ เก้า ตัน (เชื่อว่าเป็นผีปู้ย่ากลุ่มแรกที่อยู่กับตระกูล) เก้ากลาง (เชื่อว่าเป็นกลุ่มผีปู้ย่าลำดับที่สองที่มาอยู่กับตระกูล) เก้า ปลาย (กลุ่มผีปู้ย่าลำดับที่สามที่มาอยู่กับตระกูล) และกลุ่ม ผีปู้ย่าจากสิบสองปันนา (เชื่อว่าเป็นกลุ่มสุดท้ายที่มาอยู่กับ ตระกูล) แต่ละกลุ่มของผีปู้ย่ามีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในลักษณะเป็นพี่น้องกัน อีกทั้งยังพบว่า คำนำหน้าชื่อของผี ปู้ย่านั้นระบุยศศักดิ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบการปกครอง ส่วน การเรียงลำดับรายชื่อผีผดแต่ละองค์เป็นไปตามความอาวุโส การจัดระบบระเบียบของผีผดบ้านดอกบัวมีความโดดเด่น อยู่ที่ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มที่เรียกว่า “สามเก้า สองหาญ สองแสน สองหมื่น” ในภาพรวมของระบบความสัมพันธ์ ภายใน ผีผดบ้านดอกบัวเป็นพี่น้องกันภายในกลุ่มของตน และเสมือนหนึ่งเป็นเครือญาติกันโดยเคารพกันตามอาวุโส

การที่ผีปู้ย่าของวงศ์ตระกูลมีที่มามีความสัมพันธ์ ภายในกลุ่ม รวมถึงบรรดาศักดิ์ ช่วยเสริมสร้างอิทธิพล ในการสื่อสารในฐานะที่เป็นผู้ส่งสารมากขึ้น จากเดิมที่ ผีปู้ย่าเองก็เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติ มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นทุนเดิมผนวกกับหลักจารีตผ่านระบบการนับถือผี ทั้ง ยังเพิ่มเติมพิธีกรรมที่ซับซ้อนขึ้น ทำให้ผีผดอยู่ในสถานะ

ที่สูงส่งศักดิ์สิทธิ์แผ่ไปด้วยอำนาจที่มีลูกหลานต้อง นบนอบยอมรับ ในฐานะสำนักแห่งรากเหง้าของวงศ์ตระกูล สอดคล้องกับที่ จีอี สวอนสัน (G.E. Swanson) เสนอไว้ว่า

ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษและพิธีเช่นไหว้ บูชาวิญญาณบรรพบุรุษ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กับโครงสร้างอำนาจภายในครอบครัวและระบบเครือ ญาติ ความเชื่อนี้เป็นพื้นฐานของระบบความเชื่อใน สังคมวัฒนธรรมที่ครอบครัวและระบบเครือญาติเป็น แกนกลางของการตัดสินใจ โครงสร้างของครอบครัว และเครือญาติมีการรวมตัวเป็นปึกแผ่นและแน่นแฟ้น

(G.E. Swanson, 1969 : 96-107 อ้างอิงใน ยศ สันตสมบัติ, 2540 : 203)

ตามแนวคิดการบูชาบรรพบุรุษข้างต้น ในสภาวะ วิญญาณผีผดบ้านดอกบัวเป็นอมตะ แม้จะไม่มีร่างกายแต่ ยังคงผูกพันกับกลุ่มตระกูลอย่างใกล้ชิด และเมื่อถึงเวลา ประกอบพิธีกรรมก็กลับคืนสู่โลกผ่านร่างของลูกหลานอีก ครั้ง เพื่อสื่อสารสาระสำคัญบางอย่างของชีวิต ความตาย จึงไม่อาจทำให้ผีผดบ้านดอกบัวสิ้นสภาพไปจากความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว วงศ์ ตระกูล หรือเผ่าพันธุ์

ประการที่สอง มีบุคลิกภาพและลักษณะเฉพาะ

เมื่อผีปู้ย่าเข้าทรงมาที่ บุคลิกภาพและลักษณะเฉพาะของ ผีปู้ย่าจะปรากฏขึ้น เปรียบได้กับว่า ผีปู้ย่ากลับมาใช้ชีวิตมี ตัวตนที่มองเห็นสัมผัสได้อีกครั้งในพิธีกรรมพ่อนผีผดบ้าน ดอกบัว การสำแดงตนของผีปู้ย่าผ่านร่างมาขึ้นเืองที่ทำให้ ลูกหลานสามารถจดจำได้ว่า ผีปู้ย่าองค์ใดที่มาสื่อสารกับ ลูกหลาน การจดจำได้นำมาสู่การปฏิบัติตัวต่อผีปู้ย่าแต่ละ องค์อย่างเหมาะสม ดังที่กำลังเก็บให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะ เฉพาะของผีปู้ย่าไว้ว่า “เจ้าพ่ออาฮักจะอยู่แต่บนหออาฮัก ไม่เข้ามาในผาม ส่วนเจ้าพ่อตันหลวงจะเป็นเจ้าพิธีในผาม ทั้งหมด ส่วนเจ้าพ่อเสดถิเป็นจะอยู่บนเฮียน เฒ่าแล้วนั่งผ่อ อย่างเดียว เมินไหนจึงลงไปพ่อนสักเตื่อ” (กำลังเก็บ, ผู้ให้ สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2558) สิ่งที่กำลังเก็บกล่าวสะท้อน ให้เห็นบุคลิกภาพและลักษณะเฉพาะของผีปู้ย่าแต่ละองค์ รวมถึงตำแหน่งแห่งที่ของผีปู้ย่าในพิธีกรรมอีกด้วย โดย ผีปู้ย่าทั้งสามที่กำลังเก็บกล่าวถึงเป็นผีปู้ย่าระดับหัวหน้า เจ้าพ่ออาฮักในพิธีกรรมพ่อนผีผดบ้านดอกบัวจะไม่อยู่ใน พื้นที่พิธีกรรม ส่วนเจ้าพ่อตันหลวงจะอยู่ในพื้นที่พิธีกรรม ในฐานะผู้ดำเนินพิธีกรรม และเจ้าพ่อเสดถิจะอยู่บนเรือน เนื่องจากอายุมาก นาน ๆ ทีถึงจะลงจากเรือนไปร่วมพ่อน รำในพิธีกรรม

ประการที่สาม มีเครื่องประกอบพิธีกรรม ผีมด บ้านดอกบัวจำเป็นต้องมีเครื่องประกอบพิธีกรรม เนื่องจากเครื่องพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของธรรมเนียมปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรมพ่อนผีมด หากไม่จัดเตรียมไว้ให้ถูกต้องครบถ้วน ผีปู่ย่าจะไม่พอใจและไม่ยอมรับการเชิญของลูกหลาน การสื่อสารระหว่างมิติก็จะไม่เกิดขึ้น เครื่องประกอบพิธีกรรมของผีมดบ้านดอกบัว ประกอบด้วย “ขัน” คำว่า “ขัน” คือ พานในภาษาไทยกลาง เป็นภาชนะบรรจุของเพื่อใช้ในแง่ความศักดิ์สิทธิ์ หรือใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ [ขัน] ที่มีชื่อเรียกมากมายนั้นส่วนมากเรียกตามวิธีใช้งานและวัตถุที่นำมาใช้ทำขัน (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 2, 2542 : 600-601) ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่าง “ขันสี่” ซึ่งเป็นขันเชิญผีปู่ย่าในพิธีกรรมมีรายละเอียดดังนี้

ขันสี่ เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมพื้นฐานที่ใช้เป็นประจำในพิธีกรรมพ่อนผีมด ในพิธีกรรมขันสี่ถูกใช้ในการเชิญผีปู่ย่า ภายในขันสี่ประกอบด้วย ขันเปล่า ใส่เทียนสี่คู่ ดอกไม้สีขาว ข้าวตอก และขันน้ำขนาดเล็กใส่น้ำส้มป่อย ขันสี่เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการที่ลูกหลานให้การเคารพนับถือยกย่องผีปู่ย่าของตนเทียบเท่าอริยะบุคคลในพุทธศาสนา ดังที่กำลังให้ข้อมูลว่า

ที่เรียกว่า ขันสี่ เพราะดูจากเทียนสี่คู่ (แปดเล่ม) ตามหลักศาสนา สี่คู่แปดบุรุษนั้นแหละ ในบทอธิติปิโส ภาคะวา อะระหังสัมมา สัมพุทธโร วิชชาจะระณะสัมปันโน ใช้เวลา ดาขัน (จัดเตรียมภาชนะใส่เครื่องบูชา) เวลาอยู่ที่วัด จะดาขันสี่เพื่อขอศีล ในชีวิตประจำวันขันสี่ใช้ในการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ดาขันเชิญผีปู่ย่า ขันสี่ก็อาจหมายถึงสี่ทิศโล่ง

(กำลังเก็บ. สัมภาษณ์วันที่ 18 มีนาคม 2559)

ประการที่สี่ มีบทสวดเฉพาะ ในการประกอบพิธีกรรมพ่อนผีมด รวมถึงการเชิญผีปู่ย่ามาหาลูกหลานในโอกาสต่าง ๆ ลำพังเครื่องประกอบพิธีกรรมอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ การเชิญหรือการบอกกล่าวแก่ผีปู่ย่า โดยพื้นฐานจะใช้ขันสี่ควบคู่ไปกับบทสวด (ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร) ซึ่งมีเพียงกำลังเก็บเท่านั้นที่เรียนรู้มาตั้งแต่ยังเด็ก ดังที่กำลังเก็บให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “พ่อไม่ได้จด แต่จำเอาจากเจ้าลุงยงค์เวลาเป็นสวด ตอนพ่อนให้ย่า กับเวลาที่ลุงหมานสวดบอกผีปู่ย่า จากนั้นก็จำมาได้ตลอด” (กำลังเก็บ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2559) บทสวดเฉพาะแต่ละบทจะใช้กับเครื่องประกอบพิธีกรรมแตกต่างกันไป ตัวอย่างเช่น “บทสวดเชิญผีปู่ย่า” ที่กำลังเก็บสวดให้ฟังดังต่อไปนี้

“สาธุ สุนันตุ เตวา เจ้าปู่เจ้าย่า เจ้าหู้ต๊อบ ต้าต๊อบ กู่ตันกู่องค์อันหมายมี เจ้าปู่อาฮักเป็นเก้า พ้อมกับเจ้าปู่ต้นหลวง.. (เอ่ยนามผีปู่ย่าทั้งหมด).. แหมมตึงเจ้าน้อยก่ดี ขอฮู้หนักกับญาณอันวิเศษ บ้าเดื่อนี้ตึงเวลาก่าละ ตี้ลูกหลานเหลนพ้อมหน้าพ้อมต่ากันมาเย็นถวายเป็นเจ้าปู่ได้เล่นได้ม่วนลงผามแล้ว ต้นตัวของผู่ข้า เจ้ากำลัง ขอเงินเจ้าปู่ย่ามาฮู้ตั้งตั้ง ลงมาพ่อนรำต่าเต็นในผาม ตามตี้ลูกหลานเหลนตึงหลาย ได้เย็นถวายเป็นตามตี้ได้ว่าไว้เตียงแต่ตีหสิจิมเต้อ”

(กำลังเก็บ. สัมภาษณ์วันที่ 13 มีนาคม 2559)

ประการที่ห้า มีดนตรีบรรเลงในพิธีกรรม ดนตรีมีความสำคัญในการเชิญผีปู่ย่ามาเข้าทรงร่างของม้าขี่ ในการประกอบพิธีกรรมทุกครั้งต้องมีเสียงดนตรีบรรเลง ทั้งในเวลาเชิญผีปู่ย่า บรรเลงขับกล่อมให้ผีปู่ย่าพ่อนรำระหว่างพิธีกรรม และส่งผีปู่ย่าหลังจากเสร็จพิธีกรรม หากมีการเชิญผีปู่ย่ามาเข้าทรงแต่ไม่มีวงดนตรีเป่าพาทย์ในพิธีกรรม เช่น การเลี้ยงตัก ลูกหลานจะเปิดเทปคาสเซ็ทหรือซีดีรอมที่บันทึกดนตรีในพิธีกรรมเพื่อเชิญผีปู่ย่า

วงดนตรีเป่าพาทย์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัว ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีคือ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซ้องวงใหญ่ แนน้อย (เป็โน) แนนลวง (คล้ายเป็มอญ) กลองตั้งทึง (ตะโพนมอญ) กลองรับลึง (ฉิ่ง) สว่า (ฉาบใหญ่) ในปีที่บ้านทักข้อมูล (พ.ศ. 2559) วงดนตรีเป่าพาทย์ที่ใช้ในพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัวจะใช้วงของ “ช่างแต่มันเทิงศิลป์” ในการบรรเลง ส่วนเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมกำลังเก็บให้ข้อมูลว่า “เพลงที่ใช้ตอนพ่อนผีเรียกว่า เพลงมอญ เพลงรำวงพื้นบ้าน ถ้ามีผีเม็งมาด้วยใช้เพลงเก้าห้า” (กำลังเก็บ. สัมภาษณ์วันที่ 27 มิถุนายน 2559)

ประการที่หก มีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ผีมดบ้านดอกบัวมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นขอบเขตในการสื่อสาร ทั้งนี้ผีปู่ย่าทั้งหมดจะมีพื้นที่สื่อสารหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนหน้าที่กันไปทำตามความเหมาะสม พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของผีปู่ย่าประกอบด้วย “ดอยหลวงเชียงดาว” “หลักคำ” “หิ้งผีปู่ย่า หออาฮัก และผามผีมด”

พื้นที่ของผีปู่ย่าเป็นเหมือนประตูในการติดต่อสื่อสารระหว่างมิติ การจตุรบุบบอกกล่าวจึงเป็นการสื่อสารเบื้องต้นของลูกหลานเมืองลุ่มที่จะส่งไปถึงผีปู่ย่าทั้งหลาย เทวดาจะนำควนรูปนี้ไปถึงผีปู่ย่ายังพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ดังที่ม้าขี่ ค. กล่าวไว้ว่า

ตอนนี้ผีป่วนเจ้านายตอนนี้อยู่หลายที่ หลายแห่ง ที่บ้านดอกบัว ที่บ้านมาสเตอร์บุญเลิศ [สันมะยาแก่] บ้านข้างศาลเจ้าแม่ทับทิม เมื่อไหว้ขอให้ท่านมาหาจะ จดรูป 13 ดอก กลางที่โล่งแล้วเทวดาจะนำกลืนรูปนี้ไป หาป่วนบ้านดอกบัว บ้านสันมะยาแก่ บ้านข้างศาลเจ้า แม่ทับทิม ลูกหลานมีเรื่องเดือดร้อนก็ขอให้ท่านมาช่วย

(มาชี ค. นามสมมติ. สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤศจิกายน 2558)

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้โดยเฉพาะ “หิ้งผีป่วน หออาฮัก ผามผีมด” เป็นขอบเขตพื้นฐานในการติดต่อสื่อสาร ส่วน ดอยหลวงเชียงดาวนั้นเป็นที่รับรู้กันว่าผีป่วนจะไปรวมอยู่ที่ นั้นในช่วงเวลาหนึ่ง ส่วนหลักคำ ไม่มีใครในกลุ่มตระกูล เคยเห็น เพียงแต่เล่ากันสืบต่อมาจากคำบอกเล่าของเจ้าพ่อ ตนหลวง ดังที่กำลึงเก๊า ให้ข้อมูลว่า “ตามที่เจ้าพ่อได้เคยเล่า ให้ฟัง เจ้าพ่อบอกว่าท่านอยู่ที่ถ้ำเชียงดาวบ้าง อยู่เมืองสีป้อ บ้าง บางครั้งท่านอยู่ที่เมืองหลักคำ อยู่กับลูกหลานเหลนที่ บ้านของเรา” (กำลึงเก๊า. สัมภาษณ์วันที่ 18 ธันวาคม 2558)

ประการที่เจ็ด สื่อสารผ่านการเข้าทรงและเข้าฝัน
การสื่อสารของผีมดบ้านดอกบัวในฐานะผู้ส่งสาร มักจะ ปรากฏการสื่อสารอยู่สองวิธีการ คือ การเข้าทรงและเข้า ฝัน การเข้าทรงนั้นผีมดจะเป็นผู้เลือกมาชีของตนเองเพื่อ ใช้เป็นร่างในการเข้าทรง ส่วนการเข้าฝันนั้นก็เลือกเข้า ฝันแต่เฉพาะบางคนเท่านั้นซึ่งเกิดไม่บ่อย

องค์ประกอบที่ 2 สารในพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้าน ดอกบัว

สารในพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัว หมายถึง เรื่องราวที่มีความหมาย ข้อมูลความรู้ซึ่งถ่ายทอดมาจาก ผีป่วน เพื่อให้ลูกหลานในตระกูลได้รับรู้และเข้าใจผ่านการ แสดงออกของมาชีในเวลาเข้าทรง สารแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ประเภทแรก สารที่สื่อออกมาเป็นวัจนภาษา กล่าวคือ สื่อสารเป็นภาษาคำเมือง มีศัพท์เฉพาะและต้องแปลความ หมาย ประเภทที่สอง สารที่สื่อออกมาเป็นการแสดงออกเชิง สัญลักษณ์ในพิธีกรรมพ่อนผีมด สารทั้ง 2 ประเภทท้ายที่สุด แล้วจะกลายมาเป็นความทรงจำร่วมของกลุ่มตระกูล และ ถ่ายทอดทั้งในลักษณะของบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร และเรื่องเล่าในช่วงเวลาที่ประกอบพิธีกรรมพ่อนผีมด

สารทั้งสองประเภทดังกล่าว เมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว สามารถจำแนกเป็นคุณลักษณะร่วมของสารระหว่างมิติใน พิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัวได้ 4 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ใช้ภาษาคำเมือง สารที่เป็นวัจนภา ษามักเป็นการสื่อสารระหว่างผีป่วนกับลูกหลาน จากการ สอบถามและสัมภาษณ์ลูกหลานในตระกูล มีเพียงส่วนน้อย เท่านั้นที่เคยมีโอกาสสนทนากับผีป่วนโดยตรง ผู้ที่สื่อสาร กับผีป่วนโดยตรงมากที่สุดคือกำลึงเก๊า การสนทนาของลูก หลานส่วนใหญ่ในตระกูลมักจะสื่อสารผ่านกำลึงเก๊า ก่อน เสมอ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะลูกหลานรุ่นใหม่บางคนไม่เข้าใจ ภาษาที่ผีป่วนสื่อสาร หรือแม้แต่การไหว้วอนขอหรือแจ้งเหตุ ต่างๆ กับผีป่วน โดยใช้วิธีการจดรูปบอกกล่าวก็ต้องใช้ภาษา คำเมือง ดังที่กำลึงเก๊า ให้ข้อมูลว่า “มีอะไรพ่อก็คจะเป็นคน บอกกับผีป่วนก่อน ใครจะทำอะไรก็โทรมาบอกพ่อ ให้พ่อ จดรูปไหว้ป่วน พ่อก็จะบอกไปตามที่ลูกหลานต้องการขอให้ ช่วย เป็นการบอกไว้เป็นเบื้องต้น เมื่อถึงเวลาลูกหลานมาหา ผีป่วน พ่อก็จะบอกให้อีกที่ บางทีก็เป็นล่ำมคอยแปลให้” (กำ ลึงเก๊า. สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤศจิกายน 2558)

ภาษาคำเมืองเป็นภาษาที่ใช้ทั้งพูดและเขียนในท้อง ถิ่นล้านนา ผีป่วนจะไม่พูดภาษาไทย แต่สามารถเข้าใจสิ่ง ที่ลูกหลานสื่อสารได้ทั้งหมด กำลึงเก๊าจึงต้องทำหน้าที่เป็น ล่ำมแปลภาษาให้ผีป่วน หากลูกหลานสามารถใช้ภาษาคำ เมืองได้ก็สามารถสื่อสารกับผีป่วนโดยไม่ต้องผ่านกำลึงเก๊า ดังที่ นาง ม. ใต้ให้ข้อมูลว่า “เวลาผีป่วนอุ้งกัน ฟังป๋ไจ้ ฐู เรื่องติงหมด แต่ฐูว่าเป็นอุ้งกำเมือง เป็นอุ้งหวัด [เวลาผีป่วน ฟูตกัน ฟังป๋ไจ้ ค่อยรู้ความหมาย รู้แต่ว่าท่านพูดภาษาคำ เมือง สำเนียงท่านไม่คุ่นหู] (นาง ม. สัมภาษณ์วันที่ 21 พฤศจิกายน 2558)

ประการที่สอง มีคำศัพท์ที่เข้าใจเฉพาะกลุ่มตระกูล
นอกจากผีป่วนจะสื่อสารเป็นภาษาคำเมือง ซึ่งเป็นที่เข้าใจ ของลูกหลานบางส่วนและคนท้องถิ่นล้านนา ในพิธีกรรม พ่อนผีมดบ้านดอกบัวยังมีศัพท์เฉพาะของผีป่วน ที่ลูกหลาน จะได้ยินบ่อยครั้งและเข้าใจกันเองภายในกลุ่มตระกูล เช่น น่ำไส้ [กินข้าว] ตนมี่ศีล [พระสงฆ์] สีเวิน [รถยนต์] ไบไม่ เน่า [เมียง] เป็นต้น ศัพท์เฉพาะเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่าง และจากการศึกษาที่ไม่พบศัพท์เฉพาะนี้ในภาษาคำเมือง จากการสอบถามผู้วิจัยพบว่า ศัพท์ส่วนใหญ่ที่กล่าวมาถูกใช้ และเข้าใจร่วมกันในกลุ่มคนที่นี่นับถือผี แต่หากเป็นคนนอก จะไม่เข้าใจความหมายของศัพท์เหล่านี้เลย

ประการที่สาม สื่อความหมายโดยนัย สารที่ผีป่วน สื่อออกมาเป็นวัจนภาษามีสองระดับ ระดับแรก ลูกหลาน สามารถเข้าใจได้ว่าผีป่วนต้องการให้ทำอะไรหรือแนะนำ อะไรแก่ตนเองและครอบครัว เนื่องจากรู้ภาษาคำเมืองและ ศัพท์เฉพาะ หากไม่เข้าใจกำลึงเก๊า ก็จะแปลความให้ฟัง

ระดับที่สอง ลูกหลานรวมถึงกำลังเก่าไม่สามารถเข้าใจได้ ในทันทีว่าผีปู่ย่าต้องการให้ทำอะไรหรือสอนอะไร แม้จะรู้ ภาษาคำเมืองและศัพท์เฉพาะก็ตามก็ต้องอาศัยเวลาตีความหมายและเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ต่างๆ ในการสื่อสารของผีปู่ย่ากับลูกหลานระดับแรก สารจะมีวัตถุประสงค์เพื่อการแจ้งให้ทราบหรือแนะนำ ส่วนในระดับที่สองนี้สารที่สื่อออกมาจะมีวัตถุประสงค์เพื่อสอนเป็นหลัก สารที่ได้รับจากผีปู่ย่าส่วนใหญ่มีความหมายโดยนัย จึงต้องอาศัยประสบการณ์ และการตีความของลูกหลานในตระกูล เนื่องจากใช้ภาษาท้องถิ่น มีศัพท์เฉพาะและมีการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่ไม่อาจตีความตามที่ได้เห็นได้

ประการที่สี่ มีการแสดงออกด้วยพิธีกรรมการเล่น สารของผีปู่ย่านอกจากสื่อออกมาเป็นภาษาแล้ว ยังสามารถสื่อออกมาในลักษณะของพิธีกรรมและการละเล่น ซึ่งเป็นสารสำคัญที่สื่อกับกลุ่มตระกูล กลุ่มตระกูลรับสารของพิธีกรรมพ่อนผีตบถบ้านดอกบัวผ่านการแสดงออกเชิงพิธีกรรมและการละเล่นด้วยการชม สารกลุ่มนี้ประกอบไปด้วย พิธีบั้งปลาแห้ง การส่องข้าว การพ่อนดาบ พิธีโต้งฟ้า การยิงกระบอก การปิดต้อปิดแตน ยิงนก คล้องข้างคล้องม้า ถ่อเรือถ่อแพ และพิธีกรรมรักษาอาการเจ็บป่วย สารในพิธีกรรมการเล่นสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์และอุปมาอุปไมย ที่แสดงความนัยเชื่อมโยงถึงเกียรติภูมิและวิถีชีวิตของบรรพชน การต่อรองกับอำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อให้เกิดความอุดม สมบูรณ์ การแสดงอำนาจในการปกป้องปิดเป่าเคราะห์ร้ายให้ห่างไกลลูกหลาน การแสดงความสามารถและชั้นเชิงในการล่าสัตว์ และการพ่อนปรนอภัยโทษผ่านการเยียวรักษา เป็นต้น สิ่งที่ลูกหลานมักจะสื่อสารกับผีปู่ย่า คือ ขอให้รักษาอาการเจ็บป่วย ขอให้คำขายของได้หมดทันประเพณีพ่อนผี ขอให้คุ้มครองรักษาลูกหลานเวลาเดินทางไกล เรื่องโชคลาภการเสี่ยงดวงสมัยก่อนแทบไม่มีเลย ลูกหลานจะเน้นไปที่การคำขายเป็นหลัก สร้างฐานะด้วยตนเองโดยมีผีปู่ย่าเกื้อหนุนอยู่เบื้องหลัง ดังที่กำลังเก่าเล่าว่า “คนสมัยตะก่อนเป็นเป็นพ่อค้า แม่ค้า เวลาจะไปค้าไปขายต่างบ้านต่างเมือง ก็จะไปไหวขอ บอกปู่ย่าเจ้านายให้ช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัย ขายของได้หมดทันเวลา หน้บ่าเวณี้จะได้มีเงินมาเลี้ยงผีปู่ย่า ถ้าเจ็บป่วยก็จะขอให้หาย...บ่าเตี้ยวันี้ ถ้าไม่มีทุกซักร้อน คอขาดบาดตายก็ตั้งไม่มาหาผีปู่ย่า” (กำลังเก่า. สัมภาษณ์วันที่ 13 มิถุนายน 2559)

องค์ประกอบที่ 3 ม้าขี่ของตระกูลผีตบถบ้านดอกบัว

ในการสื่อสารระหว่างมิติ “ม้าขี่” หรือคนทรงมีบทบาทสำคัญอย่างมากในฐานะเป็นช่องทางสื่อสาร

(Channel) ระหว่างผีตบถกับลูกหลานตามลำดับพิธีกรรม กำลังเก่าจะเชิญผีปู่ย่าลงมาเข้าทรงร่างของผู้ทำหน้าที่เป็นม้าขี่ในพิธีกรรมพ่อนผีตบถ วิญญาณของผีปู่ย่าในร่างม้าขี่จะควบคุมร่างของม้าขี่ในการประกอบพิธีกรรม โดยมีลูกหลานเป็นผู้ชมและคอยปฏิบัติตามคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัด

ม้าขี่ผีตบถบ้านดอกบัวในช่วงเวลาที่บันทึกข้อมูล (พ.ศ. 2559) มีทั้งหมด 6 คน ม้าขี่ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอยู่ในวัยสูงอายุ หากผีปู่ย่าไม่มีม้าขี่ใช้เป็นร่างทรงพิธีกรรมก็ไม่สามารถดำเนินไปได้ ม้าขี่จึงเป็นสถานภาพและบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับพิธีกรรมพ่อนผีตบถบ้านดอกบัว ผีปู่ย่าจะหวนคืนสู่โลกด้วยการกลับคืนมาในร่างของม้าขี่ ผีปู่ย่าจะสำแดงตัวตน (บุคลิกภาพและลักษณะเฉพาะ) ที่ทำให้ลูกหลานจดจำและสามารถปฏิบัติตามพิธีกรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลคุณลักษณะของม้าขี่ตระกูลผีตบถบ้านดอกบัวทั้ง 6 ราย พบว่า มีคุณลักษณะร่วมกันที่สำคัญอยู่ 5 ประการคือ

ประการที่หนึ่ง เป็นคนในสายตระกูล ม้าขี่ทุกคนจะสืบสายเลือดโดยตรงหรือเป็นสะใภ้ของตระกูล การที่คนในสายตระกูลถูกเลือกเป็นม้าขี่ อาจเป็นเพราะคติความเชื่อและพิธีกรรมเป็นองค์ความรู้ที่จำกัดไว้ ให้คนในสายตระกูลเรียนรู้และสืบทอด มีเพียงคนในสายตระกูลที่สามารถเข้าถึงพลังอำนาจนี้ได้

ประการที่สอง ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง การที่ม้าขี่ส่วนใหญ่ในตระกูลผีตบถบ้านดอกบัวเป็นเพศหญิง อาจมาจากคติความเชื่อที่ว่า “ผู้หญิงขี้ขลาดอ่อนกว่าผู้ชาย” และ “ระบบจารีตในการนับถือผีปู่ย่าล้าหนา” ที่นับถือและสืบทอดกันทางสายตระกูลมารดา ส่วนในกรณีที่มีเพศชายสืบทอดการเป็นม้าขี่ในตระกูลผีปู่ย่าเป็นไปได้ว่าผีปู่ย่าองค์นั้นในตระกูลมีสถานะสูงและมีอำนาจมากจึงสามารถเข้าทรงได้ เมื่อพิจารณาจากเพศชายในสายตระกูลผีตบถบ้านดอกบัวจะพบว่า ลูกหลานผู้ชายในตระกูลมีน้อยกว่าเพศหญิง จึงเป็นไปได้ว่าการที่มีผู้ชายเป็นม้าขี่อาจช่วยเพิ่มทางเลือกในการสืบทอดการดูแลผีปู่ย่าต่อไปในอนาคต

ประการที่สาม มีวิกฤตในชีวิตเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมพ่อนผีตบถ วิกฤตในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมพ่อนผีตบถของม้าขี่แต่ละคน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชีวิตอย่างกะทันหัน ชีวิตที่เปลี่ยนไปทำให้แต่ละคนตระหนักถึงการดำรงอยู่ของผีปู่ย่า การทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างผีปู่ย่ากับลูกหลานเป็นสภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อที่เกิดขึ้นในชีวิต

จากคนในสายตระกูลเปลี่ยนมาเป็นมาชี เปลี่ยนมุมมองจากผู้ชมมาเป็นผู้แสดงบทบาทในพิธี วิฤตการณ์ทั้งในแง่มุมมองของความเชื่อ ความปรารถนา ความท้าทาย การหลบหนี สิ่งเหล่านี้ในชีวิตล้วนเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่น่ามาชีทุกคนให้ได้สัมผัสถึงอำนาจของผีปู้ย่าด้วยตนเองหลังจากเป็นมาชีให้กับผีปู้ย่าแล้ว

ประการที่สี่ มีกำหนดวัตรปฏิบัติคล้ายคลึงกัน มาชีทุกคนจะมีสิ่งที่เรียกว่า “กำ” หรือวัตรปฏิบัติของมาชีตระกูลผีมดบ้านดอกบัว ซึ่งไม่ได้มาจากการกำหนดของผีปู้ย่าแต่เป็นการปฏิบัติด้วยตนเอง ส่วนใหญ่กำของมาชีจะเกี่ยวกับการรับประทาน

ประการที่ห้า ใช้พิธีกรรมการเข้าทรงและสัมผัสพิเศษในการปฏิสัมพันธ์กับผีมด มาชีจะมีปฏิสัมพันธ์กับผีมดของตนผ่านการเข้าทรงและสัมผัสพิเศษ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การเข้าทรงของมาชีผีมดบ้านดอกบัวมี 2 รูปแบบ คือ 1.การลงทรงแบบไม่เต็มร่างกาย โดยผีปู้ย่าเข้าทรงแล้ว มาชียังคงมีสติรู้ตัวเพียงครึ่งหนึ่งของการรู้สึกตัวในเวลาปกติ และ 2.การลงทรงแบบเต็มร่างกาย โดยผีปู้ย่าเข้าทรงแล้ว ความรู้สึกตัวของมาชีค่อย ๆ หมดไป

ขั้นตอนการเข้าทรงแบ่งได้ 3 ช่วง คือ 1) ช่วงการเตรียมพร้อม มาชีชำระล้างร่างกายให้สะอาด แต่งกายสุภาพ จากนั้นจึงเข้าสู่พื้นที่พิธีกรรมที่จัดเตรียมไว้เพื่อรับชั้นเชิญผีปู้ย่า 2) ช่วงการเปลี่ยนสภาวะ มาชีจะมีสัญญาณทางร่างกายปรากฏ ความรู้สึกตัวลดลงจะรับรู้ถึงผีปู้ย่าได้มากขึ้น จากนั้นผีปู้ย่าจะเข้าทรงและประกอบพิธีกรรม และ 3) ช่วงกลับคืนสู่สภาวะปกติ มาชีจะรับรู้ถึงความรู้สึกของผีปู้ย่าอีกครั้ง จากนั้นผีปู้ย่าจะออกจากการเข้าทรง

สัมผัสพิเศษของมาชีอยู่ในลักษณะของการรับรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าและความฝัน โดยอาการที่รู้สึกคล้ายว่ามีอะไรมาดลใจนี้ จึงทำให้รู้ว่าจะมีเหตุเกิดขึ้นทั้งกับตนเองและคนในครอบครัว ดังที่มาชี ก. ได้ให้ตัวอย่างไว้ว่า “ได้ยินเสียงเหมือนมีคนมาเรียก บางครั้งก็เห็นภาพในความฝันเตือนล่วงหน้าว่าจะมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นเพื่อให้เตรียมพร้อมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น” (มาชี ก. สัมภาษณ์วันที่ 30 มีนาคม 2559)

องค์ประกอบที่ 4 คนในตระกูลผีมดบ้านดอกบัว

ในการสื่อสารระหว่างมิติภายใต้บริบทพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัว ผู้รับสาร (receiver) คือ คนในตระกูลผีมดบ้านดอกบัว จากการศึกษาพบว่า คุณลักษณะสำคัญของผู้รับสารในพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัวมี 2 ประการ คือ

- 1) นับถือผีเดียวกัน 2) ปฏิบัติและสืบทอดพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัว

ประการที่หนึ่ง นับถือผีเดียวกัน ลักษณะของการรวมหมู่ในสังคมล้านนาที่สื่อความหมายถึงความเป็นพวกเดียวกันรูปแบบหนึ่งในวิถีชีวิต คือ การนับถือผีปู้ย่า หรือที่เรียกว่า “ผีเดียวกัน” การนับถือผีเดียวกันนี้เปรียบเสมือนเครือข่ายที่โยงใยกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มตระกูลที่นับถือผีปู้ย่า การนับถือผีมดบ้านดอกบัวสะท้อนลักษณะของการรวมหมู่ที่เรียกว่า การนับถือผีเดียวกัน ระบบเครือญาติและการสืบทอดผีมดบ้านดอกบัว จากต้นตระกูลมาแต่ละรุ่น การสืบทอดผีปู้ย่าและระบบเครือญาติมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัย คือ ลูกสาวจะเป็นผู้สืบทอด โดยลูกคนโตจะเป็นผู้ดูแลรักษาเรือนแก้ว (บ้านต้นตระกูล) สืบต่อมา ลูกหลานคนอื่นในตระกูลจะแบ่งผีปู้ย่าไปสร้างหิ้งบูชา แต่เมื่อถึงเวลาเลี้ยงผีตามประเพณีจะกลับมารวมกันที่บ้านเรือนแก้ว ดังที่ ศรีเลา เกษพรหม เล่าไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือว่า

“ผีปู้ย่า หรือ ผีเรือน คือ ผีบรรพบุรุษ ซึ่งมีการติดต่อสืบสานกันมาทางสายมารดา โดยลูกที่เป็นผู้หญิงจะเป็นผู้รับสืบทอด เมื่อมารดามีชีวิตอยู่ ผีปู้ย่าจะอยู่ที่เรือนของมารดา พวกลูก ๆ จึงต้องไปไหว้ผีปู้ย่าที่เรือนแก้ว [เรือนแก้ว] หรือเรือนของบิดามารดา เมื่อมารดาเสียชีวิต ลูกที่เป็นหญิงคนสุดท้าย (บางท่านว่าธิดาคคนโต) จะรับต่อเอาผีปู้ยามาไว้ที่เรือนของตนแล้วสืบทอดเนื่องกันไปอย่างนี้...”

(สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่มที่ 8, 2542 : 4099)

การนับถือผีเดียวกันอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การซื้อเข้าและการซื้อออกผี เป็นกระบวนการผ่านสภาวะรูปแบบหนึ่งในพิธีกรรมพ่อนผีมดบ้านดอกบัว โดยเปลี่ยนคนนอกตระกูลให้กลายเป็นคนในตระกูลผ่าน “การซื้อ” ในเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กลุ่มตระกูลรับรู้ร่วมกัน ดังที่ ณรงค์ สมิทธิธรรม กล่าวว่า “ความเชื่อเกี่ยวกับการซื้อเข้าผีเป็นเรื่องของกลุ่มชนบางกลุ่มหรือบางตระกูล เมื่อเกิดศรัทธาเลื่อมใสผีปู้ย่าผามใดผามหนึ่ง ก็ขอซื้อ (ยกขันหรือบูชาครู) เพื่อขอเข้ามานับถือผีปู้ย่าด้วย...” (ณรงค์ สมิทธิธรรม, 2538 : 80)

ประการที่สอง ปฏิบัติและสืบทอดพิธีกรรมพ่อนผีมด ผู้ที่ไม่ได้ปฏิบัติและสืบทอดพิธีกรรมไม่อาจนับรวมเข้าไว้ในลักษณะที่เรียกว่า ผีเดียวกัน เนื่องจากในการดำเนินชีวิตไม่ได้ติดต่อสมาคมกับเครือญาติ และมาร่วมประกอบ

พิธีกรรมพ่อนฝีมด การปฏิบัติและสืบทอดพิธีกรรมพ่อนฝีมดบ้านดอกบัว ผู้มีบทบาทหน้าที่โดยตรงต่อพิธีกรรมจะถูกกำหนดสถานภาพ และรับรู้โดยทั่วกันทั้งกลุ่มตระกูลสถานภาพดังกล่าว คือ เก้าผี ม้าขี่ กำลัง และความ ส่วนลูกหลานที่ยังไม่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงแต่มาร่วมงาน จะมีหน้าที่ช่วยเหลือคนในตระกูลที่มีสถานภาพข้างต้นอีกทอดหนึ่ง การปฏิบัติและสืบทอดพิธีกรรมพ่อนฝีมด เป็นการส่งต่อองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น

สรุปและอภิปรายผล

องค์ประกอบและคุณลักษณะที่พบในพิธีกรรมพ่อนฝีมดบ้านดอกบัวดังกล่าวข้างต้นมีความสำคัญต่อกระบวนการสื่อสารระหว่างมิติ หัวใจสำคัญอยู่ที่การเชื่อเชิญให้ฝีมดซึ่งเป็นผีปู่ย่ามาเข้าทรงลูกหลานในตระกูล คุณลักษณะของฝีมดบ้านดอกบัวในฐานะผู้ส่งสาร ทำให้คนในตระกูลรับรู้ความเป็นจริงบางอย่างที่ว่า วิญญาณของบรรพบุรุษยังคงดำรงอยู่ในอีกมิติหนึ่งซึ่งพวกเขาสามารถติดต่อสื่อสารได้ผ่านช่องทางการสื่อสาร ในแง่มุมของการสื่อสารระหว่างมิติ “ม้าขี่” เป็นช่องทางการสื่อสารโดยตรงของผีปู่ย่าและมีความสำคัญในพิธีกรรมพ่อนฝีมด หากไม่มีม้าขี่เป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างมิติ ผีปู่ย่าก็ไม่สามารถสื่อสารกับลูกหลานได้ เมื่อผีปู่ย่าเข้าทรงไม่ได้ก็ไม่มีการพิธีกรรม เมื่อไม่มีพิธีกรรมความทรงจำที่เคยมีอยู่ร่วมกันก็จะค่อยๆ เลือนหายไป คนในตระกูลในฐานะผู้รับสารต่างรู้ว่าผีปู่ย่ามีความหมายต่อชีวิต สารที่ผีปู่ย่าส่งจึงมีเพียงคนในตระกูลที่รับรู้และเข้าใจความหมายนั้น การเป็นคนในสายตระกูลฝีมดบ้านดอกบัว เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดความรู้และความเข้าใจสารที่ส่งมาจากผีปู่ย่าของตน สารในพิธีกรรมพ่อนฝีมดบ้านดอกบัวเป็นสารที่ส่งมาจากมิติเหนือโลก แม้ว่าบางคนอาจไม่สามารถเข้าใจสารได้โดยตรง แต่คนในตระกูลคนอื่นๆ ก็จะช่วยทำความเข้าใจและตีความหมายสารเหล่านั้น

ด้วยความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เป็นส่วนหนึ่งในตระกูลที่พึ่งพาอำนาจของผีปู่ย่าร่วมกัน กระบวนการสื่อสารระหว่างมิติจึงเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำๆ ในช่วงชีวิตของคนในตระกูลสืบทอดส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้สำนักแห่งแรกแห่งแรกของวงศ์ตระกูลยังคงอยู่ ลูกหลานไม่ลืมเลือนบรรพบุรุษ บรรพบุรุษไม่ทอดทิ้งลูกหลาน สายสัมพันธ์ที่มีระหว่างกันจะไม่สูญสลายไป ตราบเท่าที่ยังเชื่อมโยงถึงกันได้ยาวนานเท่านาน

เมื่อศึกษาองค์ประกอบของการสื่อสารระหว่างมิติในพิธีกรรมพ่อนฝีมดบ้านดอกบัวโดยเทียบเคียงแบบจำลองของเบอร์โล ผู้วิจัยพบว่า องค์ประกอบพื้นฐานของการสื่อสารนั้นเหมือนกัน คือ ผู้ส่งสาร ช่องทาง สาร และผู้รับสาร ทว่าสิ่งที่ทำให้การสื่อสารระหว่างมิติแตกต่างออกไปคือคุณลักษณะขององค์ประกอบทั้ง 4 ที่สัมพันธ์กับมิติเหนือโลก ในมุมมองทางคติชนวิทยาโดยเฉพาะมิติเหนือโลก ช่วยทำให้เข้าใจการประกอบพิธีกรรมในประเด็นของการสื่อสารระหว่างมิติได้ว่า พิธีกรรมเป็นการฉายให้เห็นภาพที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจ ไม่ต้องมีคำบรรยายใด ๆ เนื่องจากพิธีกรรมมีความหมายลึกซึ้งในแบบของตนเอง ภาพที่ฉายผ่านดวงตาส่งผ่านถึงดวงใจที่นิ่งฟัง องค์ประกอบต่างๆ ของการสื่อสารระหว่างมิติจะถูกปลดปล่อยให้เผยออกมา ไม่ว่าจะเป็น “ผู้ส่งสาร ช่องทาง ผู้รับสาร และสาร” ภาพที่กล่าวถึงนี้เปี่ยมไปด้วยความหมายที่จะนำทางสู่สภาวะเหนือโลก ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมไม่ว่าจะรูปแบบใดก็ตามต่างก็มีความหมายต่อจิตวิญญาณ ในฐานะเครื่องนำทางไปสู่มิติเหนือโลกทั้งสิ้น ในกรณีของพิธีกรรมพ่อนฝีมดบ้านดอกบัว กลุ่มตระกูลเชื่อมโยงถึงผีปู่ย่าของตนผ่านพิธีกรรมซึ่งเป็นการตอบสนองทางจิต เนื่องด้วยสภาวะจิตของคนในกลุ่มตระกูลจะได้รับการปลดปล่อยจากพันธนาการทางโลกวัตถุ ให้ออกเดินทางไปพร้อมกับพิธีกรรมจากโลกที่ดำรงอยู่ไปสู่มิติที่เหนือกว่า และเมื่อพิธีกรรมสิ้นสุดลงจิตของคนในกลุ่มตระกูลก็จะกลับคืนสู่โลกที่ดำรงอยู่ดังเดิม

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2556). **สื่อสาร อาหาร สุขภาพ. สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.). โครงการเมธีวิจัยอาวุโส. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.**
- แคมป์เบลล์, เจ. (2551). **พลาณภาพแห่งเทพปรณัม. (บารณี บุญทรง, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. (ต้นฉบับภาษาอังกฤษ พิมพ์ ค.ศ.1991).**
- ณ ลำปางวารานุสรณ์. (2559). **หนังสืออนุสรณ์ในการ ฉายาปณิกิจศพ เจ้าแม่ดวงตา ณ ลำปาง.**
- ณรงค์ สมิตธิธรรม. (2538). **“ประเพณีพ่อนผีปู่ย่า” ประเพณีท้องถิ่นภาคเหนือ. สำนักงานคณะกรรมการ สหวิทยาลัยล้านนา. [ม.ป.ท.].**
- เถียรชาย อักษรดิษฐ์. (2552). **พิธีกรรมพ่อนผี : ภาพสะท้อนปรากฏการณ์ต่อรองอำนาจทางสังคม. สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.). โครงการวิจัยเขตเศรษฐกิจวัฒนธรรมภาคเหนือตอนบน. บริษัทธารปัญญา จำกัด เชียงใหม่.**
- บารณี บุญทรง.(2552). **ชีวิตและคุณูปการของโจเซฟ แคมป์เบลล์ต่อการศึกษาเทพปรณัม. ปรินญา ศิลปศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาคติชนวิทยา มหาวิทยาลัยนเรศวร.**
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). **มนุษย์กับวัฒนธรรม พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ. (2542). **มูลนิธิตสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์. เล่มที่ 2.**
- _____. (2542). **มูลนิธิตสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์. เล่มที่ 8.**
- อคิน ทรัพย์พัฒน์. (2551). **วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎี และวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกย์ซ. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).**
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). **เจ้าที่และผีปู่ย่า: พลวัตของความรู้ชาวบ้าน อำนาจและตัวตนของคนท้องถิ่น. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**
- Phillips, ED. **The Three Bears in Allen Dundes. The Study of Folklore. N.J.: Prentice-Hall. Inc. Englewood Cliffs. 1965 : pp. 86-87.**
- แหล่งข้อมูลสัมภาษณ์**
- (กำลังเก็บ (นามสมมุติ). 2558, ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย ธีรภัทร สุรินทร์วงศ์ ที่มหาวิทยาลัยนเรศวร
- (_____. 2559, มีนาคม). สัมภาษณ์โดย ธีรภัทร สุรินทร์วงศ์ ที่มหาวิทยาลัยนเรศวร
- (_____. 2559, มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย ธีรภัทร สุรินทร์วงศ์ ที่มหาวิทยาลัยนเรศวร
- (ม้าขี่ ก. (นามสมมุติ). 2559, มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย ธีรภัทร สุรินทร์วงศ์ ที่มหาวิทยาลัยนเรศวร
- (ม้าขี่ ค. (นามสมมุติ). 2558, พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย ธีรภัทร สุรินทร์วงศ์ ที่มหาวิทยาลัยนเรศวร
- (นางสาว ป. (นามสมมุติ). 2558, พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย ธีรภัทร สุรินทร์วงศ์ ที่มหาวิทยาลัยนเรศวร
- (นาง ม. (นามสมมุติ). 2558, พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย ธีรภัทร สุรินทร์วงศ์ ที่มหาวิทยาลัยนเรศวร